

Bölüm 2

YENİ MEDYADA PANOPTİKON, SÜPERPANOPTİKON VE SİNOPTİKON TARTIŞMALARI

Ali Emre DİNGİL¹
Aynur ÇAM²

GİRİŞ

Günden güne yaşamın her alanına çeşitli şekillerde etki eden teknoloji, McLuhan'ın da (2005) belirttiği gibi toplumsal yaşamın değişimine ve dönüşümüne hizmet etmektedir. Diğer bir ifadeyle teknolojik determinizm şeklinde ifade edilen bu ilişki, belirli bir ortamın veya teknolojinin toplum ve diğer sistemler üzerinde belirgin bir etkisinin olduğunu varsayan medyanın/teknolojinin ve toplumun nedensel ilişkisinin bir tür açıklamasıdır (Fuchs, 2016:279). Teknolojinin, toplumla olan etkileşiminin birçok sonucu bulunmaktadır, etkileşimin yaratmış olduğu bir diğer sonucu gözetim paradigmasıdır.

Gözetim tarihsel olarak incelendiğinde toplumsal yaşamın var olduğu zamandan bu yana toplumları kontrol altında tutan ve toplumsal ilişkileri gözetlemede kullanılan bir tür araçtır. Gelişen teknoloji ve enformasyonla birlikte geleneksel gözetim kuramlarının sorgulanarak yeni gözetim yolları aranmıştır. Geçmiş dönemdeki geleneksel gözetim kuramları, gözetim ve güven kavramı etrafında şekillenirken, bugün gelişen teknoloji ve enformasyon ile birlikte rızaya, gönüllülüğe dönüşmeye başlamıştır. Bununla birlikte bugünün dünyasında gözetim çift yönlü bir yapıya bürünmüş durumdadır. Bu bağlamda tek yönlü gözetim analizlerini içeren panoptikon toplum, çok yönlü gözetim faktörlerini barındıran sinoptikon topluma doğru evrilmeye başlanmıştır.

İletişim teknolojilerindeki gelişmeler iletişim kurma süreçlerini ve biçimleri etkin hale getirdiği açık şekilde görülmektedir. İletişim teknolojileri bireye sadece iletişimi değil, sosyalleşme imkanı da sunmaktadır. En çok kullanılan iletişim alanlarından birisi de yeni medya ve araçlarıdır. Özellikle, Facebook, Twitter, Instagram, LinkedIn, Blogger, Youtube gibi sosyal ağlar günlük hayatın bir parçası ve önemli bir pratiği haline gelmiştir. Bu uygulamalar sayesinde bireyler, ne dü-

¹ Arş. Gör. Dr., Adnan Menderes Üniversitesi, emredingil@gmail.com

² Doktora Öğrencisi, Adnan Menderes Üniversitesi, aynur.cam7@gmail.com

ettirmektedir. Günümüzde etrafımızı sarmış olan güvenlik kameraları Panoptikonlar, her alana yerleştirilen kameralar, kredi kartları, sosyal ağ paylaşımları ile birlikte Süperpanoptikon modeline doğru geçiş sağlanmıştır.

Bauman modern toplumun bireyin iradesi üzerindeki belirleyici gücünü, Michel Foucault'nun, Jeremy Bentham'dan devralarak moderniteyi yorumlamakta kullandığı panoptikon modeliyle açıklar. Modernliğin sanayi kapitalizminden miras aldığı ve bilimde pozitivizm, eylemde ise evrensel normlar kisvesiyle meşru kıldığı normallik tutkusu Bauman'a göre tüm modern toplumların siyaseti ve bürokrasisiyle bir tür panoptikona dönüşmesine neden olmuştur.

Yeni medya alanları Goffman'ın ifadesiyle birer "kişisel vitrin"dir (Goffman, 2009). Yani kişisel vitrinde birey; cinsiyetini, yaşını, eğitimini, görünüşünü, beden dilini, duruş şeklini, konum ve meslek gibi bilgilerini sunmaktadır ve yapısı itibariyle sosyal medyada bütün bunlar manipülasyona açık kavramlar haline gelmektedir. Kimi bireylerin gönüllü olarak bu bilgilerini ifşa ettiği alanda paylaşılan kimi bilgiler kullanıcıların kişisel güvenliği açısından tehdit oluşturmaktadır. Westin ise kişinin kendini sosyal medyada ifşa ettikten sonra asıl tehditlerin, tehlikelerin ve güvensizliklerin yaşanılacağını düşünmektedir. Bauman'ın (2016), ifade ettiği gibi, panoptikonla özdeşleştirdiği modern toplumda insanlar doğrudan müdahaleyle değil, "müdahaleden korku"ları nedeniyle özgürlüklerinden vazgeçip tutsaklığı seçerler.

KAYNAKÇA

- Bauman, Z. (2010). *Küreselleşme Toplumsal Sonuçları*, (Çev. Yılmaz, A.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Bauman, Z. (2016). *Özgürlük*. Çev. Kübra Eren. İstanbul. Ayrıntı Yayınları.
- Bentham, J. (2008). *Panoptikon Gözün İktidarı*, Su Yayınları, İstanbul.
- Bentham, J. (2008). "Mektup II: Hapishane Gözetim-Evi İçin Bir Plan". Panoptikon: Gözün İktidarı 103-110. (Der. Çoban, B. ve Özarslan, Z.) Su Yayınevi. İstanbul.
- Berger, J. (2006). *Görme Biçimleri*. (Çev. Salman, Y.) Metis Yayınları. İstanbul.
- Bozkurt, V. (2014). Endüstriyel post-endüstriyel dönüşüm-bilgi, ekonomi, kültür. Ekin Yayınevi. Bursa.
- Castells, M. (2005). *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür Ağ Toplumunun Yükselişi*. (Çev. Kılıç, E.) İstanbul: Bilgi Üniversitesi.
- Çakır, M. (2015). *İnternette Gösteri ve Gözetim Eleştirel Bir Okuma*. Ütopya Yayınevi. Ankara.
- Çaycı, A. E. ve Çaycı, B. (2016). İletişimin dijitalleşmesi: dijital gözetim ve mahremiyet. *İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 2 (1), 157-169.
- Dolgun, U. (2005). *Enformasyon Toplumundan Gözetim Toplumuna*, Ekin Basım Yayın, Bursa.
- Dolgun, U. (2008). *Şeffaf Hapishane Yahut Gözetim Toplumu*. Ötügen Yayınevi. İstanbul.
- Foucault, M. (2000). *Büyük Kapatılma*, (Çev. Keskin, F.). Ayrıntı Yayınları. İstanbul.
- Foucault, M. (2006). *Hapishanenin Doğuşu*. (Çev. Kılıçbay, M.A.) İmge Kitabevi, Ankara.
- Foucault, M. (2012). *İktidarın Gözü*, (Çev. Ergüden, I.) Ayrıntı Yayınları. İstanbul.
- Fuchs, C. (2016). *Sosyal medya eleştirel bir giriş* (Çev. D. Saraçoğlu ve İ. Kalaycı). Renas Yayıncılık. Ankara.
- Giddens, A. (2008). *Ulus Devlet ve Şiddet*, (Çev. Atay, C.) Kalkedon Yayınları. İstanbul.

İletişim Çalışmaları II

- Goffman, E. (2009). *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu*. (Çev. Cezar, B.) Metis Yayınları, İstanbul.
- Habermas, J. (2003). *Kamusal Yaşamın Yapısal Dönüşümü*. (Çev. Bora, T. ve Sancar, M.) İletişim Yayınevi, İstanbul.
- Herman, E. ve Chomsky, N. C. (2006), *Kitle Medyasının Ekonomi Politikası: Rızanın İmalatı*, (Çev. Abadoğlu, E.) Aram Yayıncılık. İstanbul.
- Kesim, G. S. (2011). *Gözetimin Toplumsal Meşruiyeti*, Medya Mahrem içinde, Ed. Hüseyin Köse, 173-199, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Lyon, D. (1997). *Elektronik Göz*, (Çev. Hattatoğlu, D.) Sarmal Yayınevi, İstanbul
- Lyon, D. (2006). *Gözetlenen Toplum Günlük Hayatı Kontrol Etmek*, (Çev. Soykan, G.) Kalkadeon Yayınevi, İstanbul.
- McLuhan, M. (2005). *Yaradığımız Medya Medyanın Etkileri Üzerine Bir Keşif Yolculuğu* (Çev. Oskay, Ü.) Turkuvaz Kitap. İstanbul.
- Okmeydan, S. B. (2017). Postmodern Kültürde Gözetim Toplumunun Dönüşümü: 'Panoptikon'dan 'Sinoptikon' ve 'Omniptikon'a. *Online Akademik Bilgi Teknolojileri Dergisi*. 8(30). 45-69.
- Özdel, G. (2012). Foucault Bağlamında İktidarın Görünmezliği ve "Panoptikon" ile "İktidarın Gözü" Göstergeleri. *Türk Online Tasarım, Sanat ve İletişim Dergisi*. 2(1).
- Öztürk, S. (2013). Filmlerle Görünürlüğün Dönüşümü: Panoptikon, Süperpanoptikon, Sinoptikon. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*. 36. 132-151.
- Şener, G. ve Kuş, O. (2015). *İletişimde Sosyal Medya Sosyal Medyada Etkileşim*. (Editör. Oğuzhan, Ö.) Kalkedon Yayıncılık. İstanbul.
- Topbaş, H ve Doğan, A. (2016). Toplumsalın Yeni Agorası Olarak Sosyal Medya: Eleştirel Yaklaşım. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*. 4(1). 124-148.
- Toprak, A., Yıldırım, A., Aygül, E. Binark, M. (2009), *Toplumsal Paylaşım Ağı Facebook: "Görülüyorum Öyleyse Varım!"*, Kalkedon Yayınları. İstanbul.
- Werret, S. (2008), "Potemkin ve Panoptikon: Samuel Bentham ve On Sekizinci Yüzyıl Rusyasında Mutlakiyetçi Mimari?". *Panoptikon – Gözün İktidarı*, 87-111. (Der.) Z. Özarslan ve B. Çoban. Su Yayınevi. İstanbul.
- Yanık, A. (2017). Bir Süperpanoptikon Olarak Yeni Medya: Yeni Medya Işığında Gözetimin Eleştirisi. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*. 5(2). 784-800.